

O podstatě peněz

Jörg Hermann Schröder

Co způsobují peníze? Mění vztahy. Kdo věří, že v sociálním životě lze pozitivně působit bez úvah o podstatě peněz, ten ještě neučinil zkušenost, že všechno společensky dobře rozvinuté může být zničeno vztahem k penězům. O tom hovoří následující poznámky.

Život společnosti je tvořen prostřednictvím duševních vztahů a na základě vztahů věcných. Vytváření pojmů je myšlenkovým předpokladem, který spoluurčuje z jednoho úhlu pohledu duševní vztahy a následně ovlivňuje vztahy věcné. V řadě vztahů je však vytvoření pojmu peněz obtížné, neboť jsme existenčně vystaveni jejich vlivu a musíme se proto odpoutat od velice rozšířeného osobního nedostatku oněch konkrétních peněz. Měly by nám pomoci následující úvahy, v nichž se pokusíme vlastně jen přesně popsat aktuální skutečnost.

Následující příklad ukazuje na případu jednoho řemesla vývoj, který se opakovaně projevoval a stále ještě projevuje v rozličných podobách v mnoha oborech. Čtete prosím tento zdánlivě nevýznamný příklad na pozadí těchto úvodních poznámek:

A) V rámci jedné profesní skupiny existuje v určitý okamžik a po jistou danou dobu nějaké zcela určité „množství peněz“. Toto „množství peněz“ je určeno všemi, kteří poptávají nabídku této profesní skupiny, ať už výrobky nebo služby.

B) Naopak ostatní lidé mohou za nabídku této skupiny na základě různých úvah v určitý okamžik a po jistou danou dobu vydat pouze zcela určité „množství peněz“.

Tím vstupují do toku peněz velice rozdílné časové faktory, které jsou určující pro všechny podmínky související s penězi. V poznátcích, které lze získat o časových faktorech toku peněz, se skrývají nejhlubší tajemství

možného přetváření sociálního organismu.

V jedné obci se převážně ručně vyrábějí amulety z bronzu. Kulatý amulet se musí po odlití po vnějším okraji a po okraji vnitřního čtvercového otvoru obrousit a opilovat a na závěr vyleštit. Umělecký kovář může celý tento postup provést během jednoho dne 30krát. Vkládá do své činnosti svou profesní čest a dodává pouze bezvadné amulety. Atmosféra v jeho dílně je díky jeho vnitřnímu postoji dobrosrdečná; jsou zde dobré, pomáhající elementární bytosti. Rodina uměleckého kováře žije z prodeje amuletů. V jeho obci je vícero uměleckých kovářů, kteří vyrábějí totéž. Cech řemeslníků, sdružení těchto uměleckých kovářů, cítí čest, která je s touto profesí spojena. Pro usnadnění práce vynalezne jeden z kovářů malý stroj, který broušení, pilování a leštění provádí automaticky, jedním pracovním postupem. Jen se do něj musí vložit neobrobený výrobek. Kovář si svůj vynález ponechá pro sebe; mimo jiné i proto, že někteří z ostatních kovářů se cítí dotčeni ve své profesní cti. Díky tomuto malému stroji usnadňujícímu práci může nyní kovář vyrobit denně 100 amuletů. Protože cena za jeden amulet je u všech uměleckých ková

řů přibližně stejná, vydělává nyní tento muž za stejnou dobu více než třikrát tolik peněz než ostatní kováři. Může tak nahromadit bohatství, které mu poskytuje možnost nabízet amulety za výhodnější cenu. Nejedem obchodník tuto nabídku rád přijme a nakupuje nyní amulety u něj. Někteří kupci amuletů nakupují raději levné amulety, které jim teď může obchodník nabídnout - jelikož pro smyslové oko jsou amulety stejné. Ostatní řemeslně pracující umělci kováři nemohou vyrábět levněji, protože to jejich životní a pracovní podmínky nedovolují.

Zde se ukazuje, že hodnota amuletů a jejich cena již nesouvisí pouze se životními podmínkami a schopnostmi řemeslně pracujícího uměleckého kováře, nýbrž že může a musí být odvozena z nových, strojových výrobních podmínek. V případě řemeslně vyrábějícího uměleckého kováře je schopnost vyrobit amulet za nějakou určitou dobu základem *nutné* vyšší ceny. V tomto vztahu je dosažitelná cena ekvivalentem pracovní doby kováře.

Strojem umožněná nadbytečná výroba je příčinou změny peněžního toku a tvorby cen. To lze chápat jako *prafenomén* možného onemocnění trojčlenného sociálního organismu.

Základ finančního bohatství či chudoby člověka již netvorí jeho získané schopnosti: výrobky vyrábí stroj. Díky možnosti jednotlivců prodávat strojně vyrobené výrobky vzniká bohatství - na jiném místě se peníze odčerpávají. Pro jiné lidi není použití strojů často z důvodu jejich profese možné, tím vzniká sociální nerovnováha. Viditelně to dnes v nejvyšší míře platí pro oblast vývoje počítačového softwaru, kdy jednotliví lidé dosáhli pomocí obdobného efektu ve velice krátké době velkého bohatství. Příkladem takového člověka, k němuž se ještě vrátíme, je Peter Schnell, zakladatel Software AG v Německu.

V míře, v jaké stroj jakožto změněný časový faktor nahrazuje práci člověka, mizí ekvivalent dosažitelné ceny k práci kováře. Pokud by bylo 100 % amuletů ze 100 % vyráběno strojem, původní práce kováře by již nebyla nutná. Jeho příjem, který je tvořen z prodeje amuletů, by pak byl zcela oddělen od jeho původní práce a pracovní doby. Strojová výroba tedy umožňuje oddělit práci a příjem. Lidé, kteří nevyrábějí žádné „výrobky“ a nemohou tak používat žádné stroje, jsou proto ve finanční nevýhodě.

Tou měrou, jakou je možno celospolečensky dosahovat příjmu

strojové výroby, získává proto na významu sociálně nutný prvek rozdělování peněz, který povede celospolečensky k rozdělení práce a příjmu, má-li se sociální organismus zdravě vyvíjet.

Zatímco lidské schopnosti obecně vytvářejí působením lidí převážně z časových vztahu *hodnoty*, musí být podotknuto, že strojová výroba i v případě nejmodernější techniky vyrábí převážně z *prostorových* podmínek *výrobky*. Činnosti spočívající na lidských schopnostech se snaží rozvíjet prostorové podmínky směrem k vyjádření časových vztahů, v nejlepším smyslu působit obřadně nebo hudebně.

hodnota ruční práce v porovnání s kulturní hodnotou strojové výroby?“

Odpověď na tuto otázku může dát pouze ten, kdo získal schopnost vnímat podstatnou odlišnost obou výrobků. Jinak řečeno, při řemeslné práci se s výrobkem spojují jiné bytosti, především elementární bytosti, než při výrobě strojové. To si musíme uvědomit! Proto se *řemeslný výrobek* stává výrobkem tvořeným z duchovní oblasti; na druhou stranu tak také souvisí činnosti učitele, kněze, vynálezce nebo umělce s prostou řemesl-

Strojová „výroba“ se snaží včlenit časové podmínky do prostorových vztahů, tedy jaksí do určité míry vyřadit časový faktor. Obrazem toho byly dříve gramofonové desky, dnes jsou to nosiče CD nebo videa, ale také umělecké tisky a mnoho dalšího.

I v našem příkladu se již na tomto stupni vývoje profesního života projevují různé formy tvorby cen: cena, které *musí dosáhnout* umělecký kovář v dílně k životu své rodiny, cena, které *chce dosáhnout* strojový výrobce, a cena, kterou *chtějí nebo musí zaplatit* kupující. Nabízí se otázka: „Jak velká je u téhož výrobku kulturní

nou prací. Zároveň platí, že jakmile je výrobek uveden do vztahu prodeje a koupě, stává se z něj „zboží“. Zboží se vyznačuje tím, že v ruce toho, kdo jej chce získat, již nepodléhá žádnému procesu tvorby hodnot, je spotřebním zbožím, svou hodnotu má samo o sobě a na základě vztahů, které může vytvářet k hodnotám jiného spotřebního zboží.

V jiných oblastech sociálního života to neplatí, vyučování učitele se nikdy nestane zbožím, protože jeho činnost sama neplodí výtvoř, nýbrž stále znovu závisí na schopnostech učitele v

procesu tvorby hodnot; to platí dokonce pro lidskou práci všeobecně.

Hodnota zboží se však stanoví na základě kvality *hotového* výrobku

a především „ohodnocením“ možnými kupujícími. Přitom hodnota zboží podléhá procesu stárnutí, které se obvykle projevuje na ceně. Ohodnocení je dáno schopností kupujících posoudit výrobek, proto je pro každého člověka různé. Výše a vývoj určité kultury a péče o ni nejsou určeny pouze těmi, kteří kulturu tvoří, nýbrž podstatnou měrou těmi, kteří hodnotu kultury posuzují, dokáží ji ohodnotit. *Ohodnocení je prafenomémem tvorby cen.* Platí to jak pro výrobce a obchodníka, tak pro kupující. Dosažitelná cena je zaplácena pouze na základě (víceméně) vědomého ohodnocení. Viditelně se to projevuje v aukčních domech a v období počítačů na internetových aukcích. Zde kupující porovnává své finanční možnosti s tím, jakou má *pro něj* výrobek hodnotu.

Tak je penězům přidělena jejich „hodnota“. Všeobecná hodnota peněz se stává v dané společnosti výrazem všeobecné schopnosti ohodnocení. Hodnota peněz je tak duševním fenoménem, který se, vně podmínek prostoru a mimo vztahy času, chová čistě duševně.

To znamená, že ani peníze nemají vlastní hodnotu, ani ceny neurčují hodnotu peněz, tedy tzv. kupní sílu, a to ani v dobách inflace. (Zde se ohodnocení mylně přenáší na samot-

nou hodnotu peněz.) Ohodnocení kupujících mění časem nabídku zboží u obchodníka, což se projevuje na kvalitě zboží.

Čím lepší je v určité společnosti všeobecná schopnost ohodnocení, tím spravedlivější se stává tvorba dosažitelných cen a tím výše se kultura této společnosti všeobecně vyvíjí. Skutečně významným výrazem prosperujícího vývoje státu není hrubý domácí produkt, nýbrž všeobecně rozvinutá síla dokázat výrobky a kulturní výkony správně posoudit, to znamená dokázat rozlišovat podstatné a nepodstatné. Ono „co?“ konzumu je výrazem společenského vývoje. Společnost, jejíž všeobecná schopnost ohodnocení zmizí, je předurčena ke kulturnímu úpadku.

V důsledku toho, že ve společenském životě se s obojím, zbožím i pracovní dobou, zachází stejně - jako se zbožím - objevují se příznaky onemocnění sociálního organismu. Pracovní hodina učitele či faráře nebo řemeslníka nemůže mít „objektivní hodnotu“ ve smyslu hodnoty zboží, jako ji má spotřební zboží.

Hodnota lidské práce je spojena se schopnostmi člověka. O to se dnes snaží kulturní život: na lepšího hudebníka se platí vyšší vstupné. Zatímco v případě věcných výrobků se na

trh dostane hotový produkt a ten lze pak ohodnotit kvalitativně, spočívá lidská práce nejprve na *důvěře*, vkládané do schopností určitého člověka, a potom na *zkušenosti*, která opět vytváří základ budoucí důvěry. V podstatě peněz tedy tkví dva zcela rozdílné pojmy, se kterými se ve zdravém sociálním organismu nesmí zacházet stejně: *Na trhu zboží se platí za minulé, v oblasti lidských schopností se důvěřuje v budoucí.* V této oblasti je „hodnota peněz“ vlastně vždy naslepo vkládanou důvěrou, jejímž obrazem by mohla být mzda nebo plat. Neplatí se za pracovní dobu, ale za konkrétní schopnosti. Stručně řečeno: divadelní představení se platí předem v pokladně; tak to musí být, tak je to zdravé. Tak musí pracovat i zedník, který bude stavět dům: měl by předem oznámit, co to bude stát. Jinak vzniká sociální nepokoj.

Zpět k příkladu: Co se tedy stalo? Dříve spočívala činnost uměleckého kováře podstatnou měrou na lidských schopnostech, teprve díky vynálezu stroje vstoupil do tohoto celku jiný směr, který je od dřívějšího nutno *pojmově* oddělit: Bezpodmínečně musíme rozlišovat oblast ryze lidských schopností od oblasti strojové výroby. Tento praktický rozdíl vytváří nové věčné vztahy. Tyto nové

věcné vztahy pak vedou k novým duševním vztahům.

Rudolf Steiner nazval oblast lidských schopností „duchovní oblast“, „oblast ducha“ nebo „duchovní život“, zatímco oblast, ve které je podstatným faktorem strojová výroba, nazval „oblast čirého hospodaření“ nebo „hospodářský život“. Do této hospodářské oblasti patří rovněž oběh zboží, nepatří do ní však to, co mění svou hodnotu díky schopnostem člověka skrze jeho práci, tedy například země, která mění svou hodnotu prací rolníka, ale také ne vlastnictví peněz, kapitál. Duchovní oblast, oblast lidských schopností, je oblast zahrnující všechny lidské schopnosti a je určována a tvořena tím, co dokáže vnést do života jednotlivá individualita.

Mění se vztahy z našeho příkladu platí už nyní téměř pro všechny oblasti života, kam jen pohlédneme: Lidské schopnosti jsou nahrazovány stroji, počítače vnesly tento trend takřka do všech oblastí života, již předtím to byla reprodukční média, která předala určité oblasti života, například hudbu, strojovému zmožování.

Uvedené vede k tomu, že ostatní kováři ve vesnici již nemohou prodat

za měsíc dostatek výrobků, objevuje se toho druhu dosud neznámá konkurence. V důsledku toho musí někteří umělci kováři zavřít svou dílnu a změnit povolání. Díky vylepšením svého stroje, nakonec i s napojením na počítač, může náš známý umělecký kovář silně zvýšit objem své výroby, on sám v řemeslné výrobě již dávno nepracuje, stal se z něj klasický podnikatel. V obci vzniká sociální propast mezi nyní velice bohatým podnikatelem a některými kováři, ze kterých se stali nezaměstnaní. Dříve zdravá sociální struktura v obci se zborčila, objevuje se problém kriminality vznikající z chudoby. Někteří kováři, aby se nemuseli vzdát řemesla, přibírají do výrobního procesu rodinné příslušníky, jiní snižují kvalitu svých výrobků a vynechávají broušení, pilování a leštění, aby dosáhli vyššího objemu výroby a dokázali vydělat dostatek na živobytí. Některé tyto amulety jsou dodávány strojovému výrobcí, vznikají „dodavatelské podniky“, které jsou se svou „řemeslnou“ výrobou závislé na strojovém výrobcí. Nastíněný vývoj si vynutí, aby rada země poprvé vydala pravidla pro výrobu a prodej amuletů. Dochází k omezení „dětské práce“ a ke stanovení maximálního objemu výroby. To přiměje strojového výrobce k tomu, že si najde nové působiště v nějaké

jiné zemi, kde ho rádi přijmou, protože vytvoří pracovní místa pro nevyučené pracovníky.

Jak by mohl probíhat sociálně zdravý vývoj? A jak je dnes možno ještě nastolit zdravý vývoj sociálního organismu ve vztahu k penězům?

Pokud budou zisky, dosažené díky nadměrné výrobě v „oblasti čirého hospodaření“, předány těm, kteří v „duchovní oblasti“ musí vydělávat peníze pouze prostřednictvím svých schopností, dosáhne se vyrovnání, které všeobecně povede k oddělení práce a příjmu. To udělal právě výše zmíněný Peter Schnell, když uvedl v život nadaci „Software AG Stiftung“, která velkými peněžními částkami podporuje nezisková zařízení, například waldorfské školy. Lze toho dosáhnout také tím, že v prvním kroku lidé v povoláních, ve kterých pracují pouze na základě působení lidských schopností, jako například zdravotní sestry, vychovatelky, učitelé, pracující v čistě ruční řemeslné výrobě, herci, prodavačky a další, získají úlevy na daních, a výrobky, které pocházejí ze strojové výroby, budou v odstupňování podle podílu strojové práce zdaněny více než výrobky z ruční výroby (viz příklad), čímž se vyrovnají také státní příjmy, snížené daňovými úlevami.

Další možností je, aby pracovní síla člověka, orientovaná dle jeho životních podmínek, byla finančně zajištěna (například nejprve pomocí nepodmíněného základního příjmu), a s pracovní dobou se nenakládalo jako s hodnotou zboží. „Pracovní smlouvy“ musí popisovat, v co je vkládána důvěra. Je nutné vsadit vše na schopnosti jednotlivé individuality; místo předpisů, jak se co má dělat, je třeba vložit odpovědnost do rukou jednotlivého člověka: s ním se musí počítat. Rozdíl schopností se přitom uplatní zcela věcně. Výrazem důvěry by bylo vyplacení platu nebo mzdy předem na začátku měsíce.

Další možnost zlepšení mohou přinést ti, kdo kupují zboží, pokud budou svou osobní schopnost ohodnotit zboží postupně zlepšovat, až bude možno za zboží požadovat pouze oprávněné ceny.

Závěrem lze shrnout že vztah skupiny lidí k - často nevědomým - časovým faktorům, jak jsme je zde popsali, je *etikou*, která v této skupině lidí působí.

Z němčiny přeložila Alena Sobolová.